

Kulturhistorisk inventering av kyrkobyggnader och kyrkomiljöer i
Linköpings stift 2006

EKEBY KYRKA

Ekeby socken
Boxholm kommun
Linköpings stift
Östergötlands län

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

EKEBY KYRKA

Kulturhistorisk inventering av kyrkobyggnader och kyrkomiljöer i Linköpings stift
Delrapport oktober 2006

Innehåll

Innehåll	2
Bakgrund	3
Syfte	3
Kulturminneslagen	3
Kulturhistorisk bedömning	3
Inventeringens uppläggning och rapport	4
EKEBY KYRKA	5
BESKRIVNING OCH HISTORIK	5
Socknen	5
Kyrkomiljön	6
Kyrkogården	6
Kyrkobyggnaden	7
Exteriör beskrivning	8
Interiör beskrivning	9
KULTURHISTORISK BEDÖMNING	11
Kyrkogården	11
Kyrkobyggnaden	11
BEFINTLIGA SKYDDSFORMER	13
KÄLLOR	13
Övriga inventeringar	13
Kartor	13
HÄNDELSELISTA	14

Inledning

Bakgrund

Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapsunderlaget för våra kyrkobyggnader och kyrkomiljöer genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering. På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum inventeringen inom stiftets del av Östergötlands län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2004. Projektet beräknas vara avslutat vid utgången av år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkobyggnader som omfattas av kulturminneslagen. Lagen gäller de kyrkobyggnader som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarnas syfte är:

- att lyfta fram och öka förståelsen för kyrkans kulturvärden och att främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården
- att skapa ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkan/kapellet och för vård- och underhållsplaner
- att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag med beskrivning av och historik för den enskilda kyrko/kapellbyggnaden samt en bedömning av de kulturhistoriska värdena. Inventeringen blir samtidigt en samlad dokumentation och överblick av kyrkobyggnader/kapell och kyrkomiljöer i stiftet från 2000-talets första decennium.
- att skapa ett underlag för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden och för bedömning av var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Kulturminneslagen

Enligt Lag om kulturminnen m.m. (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader*, *kyrkotomter* och *begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar av kyrkobyggnaden.

Kulturhistorisk bedömning

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Linköpings stift, länsstyrelserna i Jönköpings, Kalmar, och Östergötlands län samt läns museerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Bedömningen utgår från såväl den enskilda kyrkobyggnadens värden som kyrkomiljöns i sin helhet, men också till värden i förhållande till andra kyrkobyggnader i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkobyggnaden, en beskrivning av exteriör och interiör, fotografier och en kulturhistorisk bedömning. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gåtts igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkobyggnadens historia. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i denna rapport. Delar av inventeringsmaterialet görs tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, vilket är ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Fältarbetet, fotografering och rapportsammanställningen har utförts av antikvarie Jessica Åkeson vid Östergötlands läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Östergötlands läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

EKEBY KYRKA

Ekeby 7:1, Ekeby socken, Boxholms kommun, Göstrings härad, Östergötlands län och landskap, Linköpings stift

Ekeby är en medeltida socken med en kyrka i sten, vars äldre byggnadsfas är mycket oklar. Den uppfördes möjligen på 1200-talet, vid okänd tidpunkt förlängdes långhuset åt väster, ett tvåskeppigt valvsystem tillkom och en sakristia tillbyggdes i norr. Under 1600- och 1700-talet fick kyrkan sitt nuvarande utseende då det tillkom ett nytt tresidigt kor med underliggande gravkor, ett torn i väster med spåntäckt avslutning byggt av byggmästaren Petter Frimodig och ett trätunnvalv som ersatte tegelvalven. Idag består kyrkan av ett rektangulärt långhus med tresidigt kor i öster, sakristia i norr och torn i väster. Fasaderna är putsade i rosa, sadeltaket är plåtklätt och tornavslutningen är spånkädd. Kyrkorummet präglas till stor del av två restaureringar som utfördes 1894-95 av arkitekten Agi Lindegren respektive 1926 av Erik Fant. Vid det senare tillfället dekorerades korvalvet med kalkmålningar av dekormålaren Filip Månsson. Släkten Ribbing på Boxholms säteri, som under lång tid innehade patronatsrätt, har genom rika donationer haft ett stort inflytande över kyrkans utformning.

BESKRIVNING OCH HISTORIK

Socken

Ekeby är en medeltida socken som finns omnämnd på 1300-talet, kallad Ekby-Holavid. Fram till 1866 omfattade socknen även större delen av nuvarande Blåviks socken. Socken är belägen mellan Mjölby och Tranås och utgör ett övergångsområde mellan östgötslätten och Holaveden. Naturförhållandena är skiftande med öppen mark framförallt i norra delen medan den södra delen präglas av bergiga barrskogsområden. Socken trafikeras av Östra stambanan som har station i Boxholm. Socken omfattar även Boxholms samhälle med Boxholms bruk och Boxholms kyrka från 1897. Bruket grundades 1754 av Gabriel Ribbing, ägare till

Boxholms säteri, socknens storgods. Ägarna till säteriet, släkterna Ribbing och Burén, innehade fram till 1921 patronatsrätt, dvs rätt att tillsätta kyrkans präst. Boxholms säteri och Boxholms bruk har utgjort de största jordägarna, och större delen av befolkningen har varit verksamma antingen inom bruksindustrin eller inom jordbruket. Området är rikt på fornlämningar, bl a finns i Öringe en hällkista från stenåldern. Området kring kyrkan och Ryckelsby innehåller stensättningar, gravfält och stensträngssystem och är utpekad som riksintresse för kulturmiljövården.

Kyrkomiljön

Kyrkan är belägen i Svartåns bördiga dalgång på en svag höjd i ett småkuperat landskap. Kring kyrkan breder öppna fält ut sig och ett stycke norrut finns ett fornlämningsrikt område med stensträngar, stensättningar och skålgropar. Mittemot kyrkan i söder låg den gamla kyrkskolan som revs 1980. Den uppfördes 1897 av arkitekten Agi Lindegren och ersatte då sockenstugan som även innehöll skolsalar. På platsen för skolan finns idag en stor parkering. Söder om kyrkan finns den fd prästgården med tillhörande ekonomibyggnader. Den är byggd 1885 i 1½ våning med frontespis, rosa putsade fasader och ett tegeltäckt sadeltak. Öster om kyrkan finns den fd komministerbostaden i 1½ våning med gula panelklädda fasader. Utmed landsvägen västerut finns den fd klockargården. Det är en faluröd panelklädd byggnad i 1½ våning med tegeltäckt sadeltak, byggd 1844. Till gården hör även en timrad loftbod samt en timrad uthuslänga. Mittemot ligger det gamla ålderdomshemmet som idag fungerar som församlingshem. Det är byggt i två våningar med röda panelklädda fasader och ett tegeltäckt sadeltak.

Kyrkogården

Kyrkogården har två ingångar i söder, med huvudingången förlagd mittför kyrkans sydportal. Grindstolparna är av granit med fyrsidig form med avfasat krön. Grindarna är dekorativt utformade i svart smide. En stödmur och en låg häck avskärmar mot vägen.

Nordöst om kyrkan finns en likkällare av okänd ålder som till hälften är nedgrävd. Väggarna är vitputsade och taket täcks av ett tegeltäckt sadeltak. En svart panelklädd enkeldörr finns mot söder. Invändigt är väggarna vitputsade, golvet är gjutet i betong och taket täcks av omålad panel. Byggnadens vindsvåning används som förvaring av tegelpannor men står i övrigt oanvänd. Utanför likkällaren står tre runstenar som uppställdes 1936, dock är deras ursprungliga plats okänd.

En fullständig beskrivning och historik av kyrkogården redovisas i separat rapport från utförd kyrkogårdsinventering.

Kyrkobyggnaden

Ekeby kyrka tillkom under medeltiden, möjligen under 1200-talet. Den var uppförd av gråsten och de ursprungliga långhusmurarna ingår i dagens långhus. I kyrkan finns en romansk sandstensdopfont tillhörande Arcadiusgruppen samt ett triumfkrucifix från 1300-talet, vilka kan ha tillhört den äldsta inredningen. Den äldre byggnadshistoriken är inte klarlagd, men någon gång blev långhuset tillbyggt i väster, en sakristia tillkom på norra sidan och ett valvsystem i tegel delade in kyrkorummet i två skepp. Spår av band i blått, svart och caput mortum visar att valven var bemålade.

I mitten av 1600-talet försågs kyrkan med ett tresidigt kor i öster med ett underliggande gravkor för släkten Ribbing. Det bekostades av Per Ribbing som var ägare till Boxholms säteri och kyrkans patronus. En avbildning från 1600-talets mitt av tecknaren och fornforskaren Elias Brenner visar kyrkan från söder med ett vapenhus av trä i sydväst, en ingång som kan ha varit den ursprungliga koringången, samt små och högt placerade rundbågiga fönster. Släkten Ribbing bidrog med flera gåvor till kyrkans inredning, bl a en rikt skulpterad predikstol från 1675, troligen tillverkad av Lars Gabrielsson i Vadstena. Landshövdingen Leonard Ribbings änka, Christina Falkenberg skänkte altartavlan ”Kristus på korset” från 1693. Den är målad av David Klöcker Ehrenstrahl eller av en elev vid dennes verkstad. Altaruppställningen är från 1700-talet. I kyrkan hänger också ett stort antal anvapen och begravningsvapen från 1600- och 1700-talet där merparten tillhör släkten Ribbing. På 1670-talet hängde kyrkklockorna i en klockstapel. I mitten av 1700-talet flyttades klockorna till ett nyuppfört torn vid västra gaveln, byggt av Petter Frimodig från Linköping. Vid samma tid revs den gamla klockstapeln. Kyrkans valv togs ned 1786 och ersattes med ett trätunnvalv. Inför rivningen gjordes en fasadritning från söder som visar att tornets spånklädda avslutning var röd- och vitfärgad, ljudluckorna gröna, fönsteröppningarna hade förstorats, vapenhuset i söder fanns kvar, likaså en smal ingång som kan ha varit den ursprungliga koringången. Det finns också en planritning över hur kyrkan var disponerad med bl a valv, fönster- och dörröppningar, bänkkvarter i tre rader och predikstolens placering i norr. En tredje ritning visar en föregångare till den nuvarande klockargården. En ny tegeltäckt takresning tillkom 1817, och fasaden som tidigare var rosa putsades i ljusgult. År 1865 inköptes en ny orgel tillverkad av orgelbyggare P Larsson – Åkerman, vilken ersatte en orgel från 1788 av orgelbyggaren Schiörlin.

År 1861 genomfördes vissa renoveringsarbeten, t ex förstorades fönstren och en ny ingång i söder öppnades upp. Arkitekt Agi Lindegren (1858-1927) från Stockholm ansvarade för en stor restaurering 1894-95. Han var en av sekelskiftets mer framträdande arkitekter, bl a slottsarkitekt vid Drottningholm och har svarat för ombyggnader och restaureringar av ett stort antal kyrkor. Bl a gjorde han stora förändringar i S:t Larskyrkan i Linköping och Hedvigs kyrka i Norrköping. Han arbetade mycket med rikt dekorerade interiörer, men det mesta av hans förändringar har avlägsnats vid senare restaureringar. I Ekeby försågs koret

med en takryttare och genomgick en markant inre förändring genom tillkomsten av ett högt hjälmvalv med rik stuckatur, glasmålningar av R Calmänder, en ny altarring samt ett svart- och vitrutigt marmorgolv. Långhusets mittgång belades med diagonallagda kalkstensplattor, en ny öppen bänkinredning och läktarbarriär tillkom och predikstolen fick sin nuvarande placering på den södra sidan. Redan 1926 ansågs mycket av Lindegrens tillägg vara opassande för kyrkorummet, och vid en restaurering under Erik Fants ledning avlägsnades dessa. Korvalvet försågs med kalkmåleri av dekorationsmålaren Filip Månsson från Stockholm, och korgolvet fick grå kalkstensplattor. Månsson (1864-1933) var sin tids mest betydande dekormålare och finns representerad i bl a Engelbrektskyrkan i Stockholm och Vreta kloster i Östergötland. Inredningen ommålades, bl a tillkom bänkarnas grå marmorering, och predikstolens originalfärgsättning togs fram. Vid en omputsning 1967 fann man rester av den rosa puts som föregick den gula kulören som tillkom 1817. Denna rosa ton fick bli förebild för den nya slätputsen som ersatte fasadernas spritputs. De senaste decenniernas restaureringsarbeten har bestått av underhåll av fasader, tak, torn och takryttare samt tillkomst av biutrymmen under läktaren.

Exteriör beskrivning

Kyrkan har ett rektangulärt långhus med ett jämbrett tresidigt kor i öster, sakristia i norr samt torn i väster. Koret förstörades kring 1650 och försågs samtidigt med ett underliggande gravkor för släkten Ribbing, bekostat av Per Ribbing på Boxholms säteri. Tornet byggdes 1753 av byggmästare Petter Frimodig från Linköping. Mellan andra och tredje våningen finns årtalet 1754. Stommen är huvudsakligen av gråsten, koret är dock byggt av tegel. Fasaderna är slätputsade och sedan 1967 avfärgade i en rosa kulör som påträffades vid en putsundersökning. Fönster och dörrar har vita, slätputsade omfattningar och även den profilerade taklisten är vitputsad. Sockeln är gråputsad, förutom korets sockel som är av granit. Koret är också försett med oputsade hörnkedjor av sten. Flera ankarjärn är synliga i yttermurarna. På södra långsidan, i övergången mellan kor och långhus, finns en kraftig strävpelare med tre gravhällar från 1600- och 1700-talet monterade i muren. Strävpelaren tillkom förmodligen i samband med korets utbyggnad på 1650-talet. Långhuset har ett sadeltak som är valmat över koret och täckt med enkupigt tegel. Även sakristian täcks av ett tegeltäckt sadeltak. Tornets avslutning är spånklätt och består av en fyrsidig bas med klockvåning som är försedd med vita rektangulära ljudluckor, två i vardera riktningen. Ovan denna finns en hög, sexsidig lanternin som har vita stickbågiga träluckor. Koret kröns av en plåtinklädd takryttare som tillkom 1894-95. Långhusets fönsteröppningar är höga, rundbågiga och försedda med mörkgröna träbågar med diagonal blyspröjsning. På västgaveln finns även små runda fönster på vardera sidan om tornet. Korets rundbågiga fönster är försedda med svarta smårutiga blyspröjsade metallbågar med glasmålningar föreställande tre släkters vapen,

utförda av R Calmänder 1894-95. Även sakristian har rundbågiga fönster i väster och öster men mindre och försedda med svarta spröjsade metallbågar. Tornets andra våning har ett runt fönster åt väster med svart träbåge och blyspröjs. Den tredje våningen har ett stickbågigt fönster åt väster med svart träbåge med blyspröjs. Solbänkarna är täckta med svartmålad plåt, så även stuprör och ståndrännor. Ingångar finns i tornet i väster samt mitt på södra långsidan. Huvudingången har en rundbågig öppning med en djupt indragen raksluten, mörkgrön dubbeldörr med dekorativ panel och ett ovanliggande lunettfönster. Framför dörren finns en trappa av granit. Sydingången har en rundbågig öppning med ett lunettfönster i överdelen, och en stickbågig mörkgrön dubbeldörr med dekorativ panel. Framför dörren finns en låg kalkstenstrappa. Korets östfasad är försedd med en inramad inskriftstavla av röd kalksten med inskriften "DETTA GRAF CHOR UPPBYGGT AF GENERAL LIEUTENANTEN FRIHERRE GABRIEL RIBBING REPARERADT MDCCCXVII".

Interiör beskrivning

Långhuset är orienterat i öst-västlig riktning. Mittgången är belagd med diagonalställda röda och grå kalkstensplattor, medan det i bänkkvarteren ligger ett obehandlat trägolv med smala brädor. Väggarna är vitputsade, likaså takets trätunnvalv som avslutas nedåt av en profilerad list. Under läktaren kan man se spår av en av de rivna valvpelarna. Innanfönstren är försedda med grå träbågar med klarglas. Den västra ingången har en stickbågig öppning, och är försedd med en rak, grålaserad dubbeldörr med spegelindelning. Den södra ingången ligger i en hög

rundbågig nisch som är försedd med en stickbågig, grå dubbel bräddörr. Bänkarna är indelade i tre öppna kvarter som ansluter till väggarna i norr och söder. De är lätt marmoreringsmålade i grått, med ljusa och mörka speglar på skärmarna samt de raka gavlarna. Bänkinredningen tillkom vid Agi Lindegrens restaurering 1894-95 men färgsättningen hör till Erik Fants

restaurering 1926. Predikstolen är sekundärt placerad i främre långhuset på norra sidan. Den flersidiga korgen och ljudtaket har rika sniderier i ek mot svart botten. Den skänktes 1675 av friherre Erik Ribbing och tros vara tillverkad av Lars Gabrielsson i Vadstena. Intill sydportalen finns en oval nummertavla med förgylld inramning krönt av en rosett. I västra delen av långhuset finns en träskulptur med rörliga leder kallad "Fattiggubben". Den är tillverkad på 1600-talet och fungerade som en fattigbössa; gubben var placerad i en kur och då dörren öppnades reste han sig och sträckte fram en bössa. Såväl på den södra och norra långhusväggen som uppe på läktaren finns det en mängd begravningsvapen och anvapen, främst tillhörande släkten Ribbing.

Orgelläktaren i väster bärs upp av flersidiga brunmarmorade pelare. Barriären är rak med ett framskjutet rakt mittparti. Den är gråmålad med ljusmarmorade speglar med förgyllda lister och sparsam dekor. Under läktaren finns sedan 1981 biutrymmen som innehåller samlingsrum, wc och pentry. Väggarna mot kyrkorummet är täckta med grå slät panel och läktarens undertak består av vitmålade brädor. Läktaren nås via första tornkammaren och har en stickbågig enkeldörr med dörrblad klätt med dekorativ omålad panel. Läktarens golv består av breda obehandlade brädor. Orgeln är tillverkad 1865 av orgelbyggare P Larsson Åkerman, och fasaden ritades av Johan Fredrik Åbom, konduktör vid Överintendentsämbetet. Orgelfasaden är vitmålad med förgyllda detaljer och blev något omändrad vid 1926 års restaurering. På var sida om orgeln finns läktarbänkar på gradänger. Bänkarna är från 1894-95 och är gråmålade med raka ryggar och smala sitsar.

Koret är jämbrett med långhuset men avdelas med en valvbåge. Golvet ligger ett steg högre och är belagt med kalkstensplattor. Väggarna och hjälmvalvet är putsade i en gråton med breda dekorerade valvribbor. Även valvkapporna är dekorerade med figurativt kalkmåleri föreställande Jesus och evangelisterna, utfört 1926 av dekormålaren Filip Månsson från Stockholm. Fönstren har grå innerbågar av trä med klarglas som släpper igenom ytterbågarnas glasmåleri från 1894-95 av R Callmänder. Altaret är av trä och täcks av ett antependium. Altaruppsatsen är grönmarmorerad med svartmarmorade kolonnetter och tillkom under 1700-talet. Altartavlan "Kristus på korset" är från 1693 och sägs vara målad av konstnären David Klöcker Ehrenstrahl, eller en elev vid dennes verkstad. Den skänktes av Catharina

Falkenberg på Boxholms säteri. En förgylld ram som förvaras i tornet tycks ha hört till tavlan enligt äldre fotografier. Altaringen har en rundad form med grönmarmorade balustrar och ett textilklätt knäfall i gulröd kulör. På ett runt kalkstenspodium i korets främre norra del står en av kyrkans äldsta inventarier, en skulpterad dopfunt av vätternsandsten från 1100- eller 1200-talet. Den tillhör de romanska bildfuntarna, och cuppans blindarkad för den till Arcadiusgruppen. Liknande funtar finns i Hogstad och Klockrike. Intill dopfunten finns en nummertavla på ett snidat trästativ. Även den rektangulära ramen är snidad och målad i grå och svarta toner. Den är tillverkad 1926 och är svängbar så att båda sidor kan användas.

Sakristian är placerad på långhusets norra sida och har en stickbågig öppning med en troligen ursprunglig stickbågig, svart nitad järndörr. Golvet är belagt med tegel, väggarna är vitputsade och taket är ett plant, grått bräddtak. Innanfönstren har grå träbågar och klart glas. Längs den norra väggen finns en väggfast bokhylla och i söder finns väggfasta skåp, troligen från 1926.

Vapenhuset har ett kalkstensgolv, vitputsade väggar och ett plant brunlaserat bjälktak. Den västra dörren är en raksluten, dubbel grålaserad bräddörr. Dörren i öster är en raksluten grålaserad spegeldörr. Trappan till tornets övre våningar är placerad längs den södra väggen och har ett underbyggt förråd. Intill västingången finns en korsprydd runsten uppställd, funnen 1861 i kyrkans sydportal.

Tornets första våning har ett obehandlat trägolv, vitputsade väggar och ovanliggande bjälklag som tak. Trappan från vapenhuset har ett fint arbetat räcke som troligen har fått en sekundär funktion som trappräcke. Här finns ingången till läktaren. Tidigare tycks rummet ha använts som museum för kyrkans äldre inventarier, och ännu finns här kyrkans triumfkrucifix, ett epitafium samt flera begravningsvapen. En öppen trätrappa leder upp till den andra våningen som har ett obehandlat brädgolv, grovputsade väggar och ett öppet ovanliggande bjälklag som tak. Även här förvaras många äldre inventarier såsom en nummertavla, en förgylld ram, bänkar och skulpterade delar som möjligen bl a har tillhört orgeln. I de ovanliggande våningarna finns klockorna samt lanterninen. Lillklockan är gjuten 1646, skänkt av ägarna till Boxholms säteri, och omgjuten 1717 och 1740, vid det senare tillfället av Magnus Hultman i Norrköping. Storklockan blev gjuten 1678 av Johan Meyer i Stockholm och är prydd med Ribbingska släktens vapensköld.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING

Kyrkan, likkällaren och kyrkogården tillsammans med de fd administrativa funktionerna såsom prästgård, komministerbostad, klockargård och ålderdomshem, bildar ett välbevarat äldre sockencentrum.

Kyrkogården

En fullständig kulturhistorisk bedömning av kyrkogården redovisas i separat rapport efter avslutad kyrkogårdsinventering.

Kyrkobyggnaden

Kyrkan tillhör de medeltida kyrkor som i flera omgångar har tillbyggt pga en växande församling, nya byggnadsideal och förändrade liturgiska ideal. Stora delar av långhusets murverk är ursprungligt, och till medeltiden hör eventuellt även långhusets förlängning i väster samt sakristian. Det medeltida murverket med spår av öppningar och valvslagning utgör ett viktigt historiskt dokument som kan berätta om kyrkans ursprungliga utseende och tidiga byggnadsutveckling samt medeltida byggnadsteknik. Kyrkans utformning är till stora

delar ett uttryck för stormaktstidens ideal och härrör från 1600- och 1700-talet då det nuvarande tresidiga koret med oputsade hörnkedjor och underliggande gravkor tillkom samt byggmästaren Petter Frimodigs torn med en hög spåninklädd avslutning. Till den exteriöra karaktären hör också de rosaputsade fasaderna från 1700-talet, de rundbågiga fönstren med diagonalspröjsning samt långhusets sadeltak från 1800-talet. Interiören har förändrats successivt och innehåller många värdefulla äldre inventarier såsom den romanska dopfunten, predikstolen och altartavlan från 1600-talet som härrör från konstnären David Klöcker Ehrenstrahls verkstad samt den unika fattigbössan från 1600-talet. Av stor betydelse för interiörens nuvarande utformning är arkitekten Agi Lindegrens restaurering 1894-95 då kortakets valv höjdes och korets glasmålningar, altarring, bänkinredning, och läktarbarriär tillkom, samt arkitekten Erik Fants restaurering 1926 då koret dekorerades av dekormålaren Filip Månsson, sin tids mest framstående dekormålare, och då befintlig färgsättning tillkom. Sakristians ålderdomliga järndörr är värd att uppmärksamma, likaså läktarbänkarna på sluttande gradänger som finns bevarade på var sida om orgeln, vilket numera är ovanligt förekommande. Ägarna till Boxholms säteri har i egenskap av kyrkans patronater, i synnerhet släkten Ribbing, haft ett stort inflytande över kyrkans utformning såsom byggandet av koret och underliggande gravkor, donationer av inredning och inventarier, bl a predikstol och altartavla samt den stora mängd begravningsvapen och anvapen som dekorerar långhusets väggar.

Sammanfattning

- Kyrkans medeltida murverk i långhus och eventuellt även sakristia är en viktig kunskapskälla till kyrkans tidiga byggnadshistoria och medeltida byggnadsteknik.
- Exteriören är till stora delar ett uttryck för stormaktstidens ideal och karaktäriseras av 1600- och 1700-talets förändringar såsom tillkomsten av det tresidiga koret med underliggande gravkor och byggmästaren Petter Frimodigs tornbyggnad med dess höga spåntäckta avslutning. Till de yttre dragen hör även den rosa putsen, sadeltaket, takryttaren, rundbågiga fönster- och dörröppningar.
- Interiören bär spår av många olika tidsskikt men präglas i hög grad av arkitekten Agi Lindegrens restaurering 1894-95 då korets valv och glasmålningar samt betydande delar av den fasta inredningen tillkom, och arkitekten Erik Fants restaurering 1926 då koret dekorerades av Filip Månsson, som var sin tids mest framstående dekormålare, och då befintlig färgsättning tillkom.
- Kyrkan innehåller många äldre värdefulla inventarier såsom en romansk dopfunt, en rikt snidad predikstol från 1600-talet och en altartavla från 1600-talet som härrör från konstnären David Klöcker Ehrenstrahls verkstad.
- Den originella fattigbössan från 1600-talet, kallad ”Fattiggubben”, är unik i sitt slag.
- Kyrkans historia är intimt förknippad med ägarna till Boxholms säteri, framför allt släkten Ribbing som har bekostat flera om- och nybyggnader och skänkt ett flertal inventarier till kyrkan samt även under lång tid haft patronatsrätt.

BEFINTLIGA SKYDDSFORMER

Kyrkan och kyrkogården är skyddade enligt Lagen om kulturminnen 4 kap.

Ekeby – Ryckelsby m fl, K28, är utvärderad som kulturhistorisk värdefull miljö i kulturminnesprogrammet för Östergötland, utgivet av länsstyrelsen i Östergötlands län 1983.

Ekeby kyrkomiljö ingår som en del av riksintresseområdet i Ekeby-Ryckelsby. [E19]

KÄLLOR

Andersson, Lars, Ett sekel i Ekeby. Mjölby 1998.

Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), Riksantikvarieämbetet

Bebyggelseregistret - kulturhistorisk bebyggelseinformation, Riksantikvarieämbetet;
www.bebyggelseregistret.raa.se

Carlsson, Sten L, Sveriges kyrkorglar, Lund 1973.

Johansson, Nils, Ekeby kyrka. Ur Ekeby sockens hävder. Ekeby hembygds- och fornminnesförening. 1969.

Ridderstad, Anton, Historiskt, Geografiskt och Statistiskt lexikon öfver Östergötland, A-L, Norrköping 1877.

Rörby, Gunnar, Medeltida kyrkor i Östergötland. Skänninge 1982.

Sveriges Bebyggelse, Östergötlands län, del V, Uddevalla 1948

Östergötland, landskapets kyrkor. Red. Ingrid Sjöström och Marian Ullén.

Forskningsprojektet Sockenkyrkorna. Kulturarv och bebyggelsehistoria.

Riksantikvarieämbetet 2004.

Östergötlands läns museums arkiv

Ullén, Marian, Ljungstedt, Sune, Östergötlands medeltida dopfuntar,

Riksantikvarieämbetet 2003.

Övriga inventeringar

Sedan 2002 pågående inventering av kyrkogårdar/begravningsplatser i Östergötlands län, utförs av Östergötlands läns museum.

Bogårdsmurar i Linköpings stift, Östergötlands län, Grenberger Byggnadsrestaureringskontor 2004.

Prästgårdsinventeringen i Östergötlands län, utförd av Östergötlands läns museum 1978.

Skolinventeringen i Östergötlands län, utförd av Östergötlands läns museum 1978.

Kartor

Häradsekonomisk karta 1868-1877, Rinna

Ekonomisk karta, 1948 och 1993, blad 8F 1b Strålsnäs

Sammanställt av Östergötlands läns museum i oktober 2006. Den kulturhistoriska bedömningen har utförts i samverkan med Länsstyrelsen i Östergötland.

HÄNDELSELISTA

Förteckningen gör inga anspråk på att vara komplett. Den bygger enbart på nedan redovisade källor och kan i framtiden komma att revideras.

- 1100-1349 Nybyggnad – kyrka av gråsten. (Br)
- 1100-1299 Specifika inventarier – romansk dopfunt av vätternsandsten tillhörande Arcadiusgruppen. (Br, NJ)
- 1300-1399 Specifika inventarier – triumfkrucifix. (Br)
- 1300-1753 Tillbyggnad – långhuset tillbyggdes åt väster med gråsten och kalksten någon gång innan tornets tillkomst. Det försågs med ett tvåskeppigt valvsystem av tegel som bemålades. (ATA)
- 1400-1799 Nybyggnad – sakristia. (ATA)
- 1646 Specifika inventarier – lillklockan gjuten. (NJ)
- 1648-1652 Nybyggnad – tresidigt korparti med ett underliggande gravkor för Ribbingska släkten, bekostat av Kungliga Rådet Per Ribbing på Boxholms säteri. (Br, NJ)
- 1600-t mitt Kyrkan avbildas av Elias Brenner. (GR)
- 1675 Fast inredning – predikstol i snidat trä, troligen utförd av Lars Gabrielsson i Vadstena, skänkt av friherre Erik Ribbing. (Br)
- 1678 Specifika inventarier – storklockan gjuten av Johan Meyer i Stockholm. (NJ)
- 1681 Fast inredning – ny orgel, skänktes till Åsbo kyrka 1788. (NJ)
- 1686 Specifika inventarier – ”fattiggubbe” i trä förfärdigad av komminister F Lithander. (NJ)
- 1693 Specifika inventarier – altartavlan ”Kristus på korset” av David Klöcker Ehrenstrahl, eller en elev vid dennes verkstad. Skänktes av Catharina Falkenberg på Boxholms säteri. (Br)
- 1700-1799 Fast inredning – altaruppsats. (Br, NJ)
- 1717 Specifika inventarier – lillklockan omgjuten. (NJ)
- 1740 Specifika inventarier – lillklockan omgjuten av Magnus Hultman i Norrköping. (NJ)
- 1753 Nybyggnad – torn i väster, byggmästare Petter Frimodig från Linköping. Den gamla klockstapeln revs. (Br, NJ)

- 1786 Ritningar över kyrkans plan och södra fasad upprättades inför valvens rivning. Det finns också en plan- och fasadritning över en äldre klockargård. (Lantmäteriet)
- 1786 Ändring - ombyggnad, valven revs och ersattes av ett trätunnvalv. (Br, NJ)
- 1788 Fast inredning – ny orgel byggd av Pehr Schiörlin, bekostad av brukspatron C D Burén. Ersattes 1865 av en ny orgel. (NJ)
- 1817 Ändring – ombyggnad, ny takresning med bräder och tegel, exteriören putsades och avfärgades i gult, interiören vitkalkades. (Br, NJ)
- 1822 Vård/underhåll – enligt minnestavla på koret sattes gravkoret i stånd av Gabriel Ribbing. (K)
- 1842 Nytt kors på tornet. (NJ)
- 1844 Det ribbingska gravkoret öppnades och förstärktes. (NJ)
- 1861 Ändring – ombyggnad, fönstren förstorades, ny dörröppning i söder, nytt golv, predikstolen flyttades fram till korgränsen på norra sidan och orgelläktaren höjdes, runsten påträffades i kyrkans södra port. (Br, NJ)
- 1865 Fast inredning – orgel byggd av orgelbyggare P Larsson – Åkerman och fasadritning i nygotik av konduktören Johan Fredrik Åbom vid Överintendentämbetet. (NJ)
- 1894-95 Ändring – restaurering, takryttare över korpartiet, yttre och inre omputsning med cementputs, det låga korvalvet ersattes med ett högt hjälmvalv utsmyckat med gipsornamentik, ny öppen bänkinredning målad i ekfärg, predikstolen flyttades från norra till södra sidan i långhuset, mittgången försågs med diagonalställda kalkstensplattor, svarta och vita marmorplattor i koret, ny altarring och läktarbarriär, altartavlan renoverades, glasmålningar i koret utförda av R Calmänder från Svenska måleriaktiebolaget i Göteborg. Arkitekt Agi Lindegren, byggmästare C J Nylander. (Br, NJ)
- 1926 Ändring – restaurering, nya portar i sydportalen, innanfönster insattes, interiörens cementputs ersattes med kalkputs, korgolvet belades med kalkstensplattor, korvalvets gipsornamentik avlägsnades, muralmålningar i koret utförda av dekorationsmålaren Filip Månsson, övrig inredningsmålning utförd av Mauritz Ekholm i Malmslätt, bänkarna ommålades i grå marmorering, sakristian omdanades, podium av kalksten för dopfunten, predikstolens originalfärger framtogs, ny nummertavla, orgelfasadens överdel förändrades från nygotik till en barockinspirerad stil, konservering av äldre inventarier, under norra fönstret insattes en gravsten. Murverksundersökning. Arkitekt Erik Fant, konservator Sven Sundbaum. (Br, NJ, ATA)
- 1926 Arkitekturbundet måleri – koret dekorerades av dekormålare Filip Månsson, Stockholm. (Br, NJ, ATA)

- 1939 Teknisk installation – elektrisk värme och klockringning. (NJ)
- 1961 Flyttning av runsten från kyrkogård till vapenhuset. (ATA)
- 1967 Ändring – restaurering, exteriör, nytt taktegel, spritputsen ersattes med slät puts och avfärgades i ljust tegelrött enligt äldre putslager. Murverksundersökning. Johannes Dahl Arkitektfirma, Tage Thudéns byggfirma. (LA, ATA, ÖLM)
- 1968 Teknisk installation – elektrisk belysning. (LA, ATA, ÖLM)
- 1981 Ändring – ombyggnad, bänkar borttogs i väster för att ge plats för läktarunderbyggnad med wc och samlingsrum. Egon Forsbergs byggnadsfirma. (Br, LA, ATA, ÖLM)
- 1983 Vård/underhåll – takarbeten på torn, nytt spån, lagningar, tjärning. Byggmästare Tage Thudéen. (ATA, ÖLM)
- 1991 Ändring – ombyggnad, takryttaren reparerades och försågs med ny kopparplåt, väggarna rengjordes invändigt och kalkfärgades, bänkarna bättringsmålades, bänkar i väster borttogs, sakristians betonggolv ersattes med gammalt tegelgolv, nytt textilskåp och läktarunderbyggnaden utökades. Uno Söderberg Arkitektkontor AB, Stockholm, byggmästare Sven Forsberg. (LA, ATA, ÖLM)
- 1992 Ändring – restaurering av orgel. Åkerman & Lund Orgelbyggeri AB. (ATA)
- 1992 Konserveringsarbeten – fem begravningsvapen. Konservator Östergötlands länsmuseum. (ATA, ÖLM)
- 2002 Ändring – restaurering, exteriör, putslagningar, avfärgning i rosa kulör, målning av fönstersnickerier, tjärning av torntak, förgyllning av kors och kula. Arkitekt Lennart Arfwidsson, ATRIO arkitekter Västervik, målerifirma Rose Bergström & Son AB, Lidhult. (ATA, ÖLM)
- 2006 Kulturhistorisk inventering av kyrkan och kyrkomiljön, utförd av Östergötlands länsmuseum på uppdrag av Linköpings stift.

Förkortningar

ATA – Antikvarisk-topografiskt arkiv, Riksantikvarieämbetet

BR – Bebyggelseregistret - kulturhistorisk bebyggelseinformation, Riksantikvarieämbetet;
www.bebyggelseregistret.raa.se

GR – Rörby, Gunnar, Medeltida kyrkor i Östergötland. Skänninge 1982.

K – Kyrkan.

LA – Andersson, Lars, Ett sekel i Ekeby. Mjölby 1998.

NJ – Johansson, Nils, Ekeby kyrka. Ur Ekeby sockens hävder. Ekeby hembygds- och fornminnesförening. 1969.

ÖLM – Östergötlands länsmuseums topografiska arkiv

Ömd – Ullén, Marian, Ljungstedt, Sune, Östergötlands medeltida dopfuntar, Riksantikvarieämbetet 2003.